

КРИТЕРІАЛЬНО-ОЦІНОЧНИЙ АПАРАТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

Стаття присвячена виділенню та описанню критеріїв та показників сформованості професійної компетентності майбутніх викладачів. На основі проведеного аналізу було визначено структуру професійної компетентності майбутнього викладача. Запропоновано п'ять конструктів професійної компетентності майбутнього викладача: мотиваційно-стимулювальний, організаційно-структурний, когнітивно-діяльнісний, аналітико-корекційний, результативно-рефлексивний. До кожного конструкту підібрано критерії, показники та описано рівнів (рівень навченості, умілості та компетентності).

Ключові слова: критеріально-оціночний апарат, професійна компетентність майбутнього викладача, мотиваційно-стимулювальний конструкт, організаційно-структурний конструкт, когнітивно-діяльнісний конструкт, аналітико-корекційний конструкт, результативно-рефлексивний конструкт.

Постановка проблеми. Реформи у галузі освіти та бажання підняти престижність педагогічної професії зумовлюють виникнення низки нових вимог до професійно-педагогічної підготовки у закладах вищої освіти. Однією з таких вимог є підвищення якості професійної підготовки майбутніх викладачів. Аналіз сучасних вимог до викладання та навчання, врахування найсучасніших електронних засобів навчання та оцінювання, дозволили розробити критеріально-оціночний апарат для визначення професійної компетентності майбутніх викладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна компетентність майбутніх спеціалістів розглядається багатьма вченими (П. Алтбах, Р. Барнет, В. Беспалько, В. Борзинець, М. Головань, К. Грин, П. Джекобсон, Е. Зеєр, І. Іпштейн, В. МакНамар, Н. Селезньова, Н. Тализіна, В. Шадриков, Д. Харріс, Ф. Харви, У. Вільямс та ін.), в роботах яких виявлені і обґрунтовані різні підходи до її визначення.

Для розв'язання проблеми оцінювання професійної компетентності майбутніх викладачів важливо визначити її показники, попередньо уточнивши сутність самого поняття «професійна компетентність викладача».

На думку дослідників О. Міщенко, Г. Саранцева, В. Сластьоніна, С. Спіріна, професійна компетентність майбутніх вчителів має будуватися на засадах імітаційного моделювання педагогічної діяльності. Автори вважають, що учитель, який реалізує педагогічну діяльність, педагогічне спілкування на досить високому рівні, досягаючи позитивних результатів навчання й виховання школярів, є професійно-компетентним.

Е. Нікітін відзначає, що професійна компетентність учителя включає сукупність його гуманістичних орієнтацій і здатність бачити педагогічну реальність, володіння педагогічними технологіями, реалізацію розвиваючого та особистісно орієнтованого навчання [4].

Метою статті є виділення та описання критеріїв та показників сформованості професійна компетентність майбутніх викладачів.

Результати теоретичного дослідження. Визначення поняття «професійна компетентність викладача» та його складові елементи певною мірою залежать від специфіки професійної діяльності (початкова, середня, старша школа чи заклад вищої освіти). Розглянемо декілька прикладів на підтвердження даного тезису.

Л. Дибкова виокремлює такі основні компоненти професійної компетентності викладача:

- знання та навички з навчальної дисципліни, її орієнтацією на майбутню професійну діяльність студентів;
- високий рівень комунікативної компетенції;
- дидактичні вміння;
- достатній досвід викладання задля вільної перекомпозиції матеріалу дисципліни за необхідності; постійного оновлення змісту; вільної вербалізації навчального матеріалу;
- організаційно-методичні вміння;
- адекватний рівень самооцінки;
- здатність до самовдосконалення, самоаналізу, саморозвитку, що зумовлює пошук нових методів, форм викладання; аналізу тих чи інших подій у групі чи вчинків окремих студентів тощо;

– висока інформаційна компетентність, що дає змогу використовувати нові інструменти для розвитку інформаційної компетентності студентів, надає доступ до навчального матеріалу без обмежень [1].

Оскільки ми досліджуємо проблему формування професійної компетентності майбутніх викладачів філологічних спеціальностей, доцільно проаналізувати специфіку професійної компетентності філологів.

Наприклад, Н. Козлова відзначає, що професійна компетентність майбутнього вчителя-філолога – це початковий рівень його професійного становлення та комплекс якостей вчителя (професійно-значима, інтегративна, знання, вміння, навички, педагогічна креативність, комунікативна спрямованість), що забезпечує ефективну освітню діяльність студентів [3].

Професійна компетентність вчителя-філолога представлена в дослідженнях А. Задорожної та О. Ломакіної як інтегративна властивість особистості, що виражається в сукупності компетенцій педагогічної та предметної галузі знань (комунікативна, дидактична, особистісна) [2, с. 156].

Описані особливості викладачів філологічних дисциплін дають можливість додати до моделі професійної компетентності майбутнього викладача ще один конструкт – фахово-предметний (філологічний), що потребує детальної розробки та опису у відповідності до навчальних планів спеціальності «Філологія» та нових освітньо-кваліфікаційних вимог. Вважаємо це завданням для наступної статті.

Для виявлення рівнів розвитку професійної компетентності майбутніх викладачів необхідно встановити критерії та показники сформованості професійної компетентності. При визначенні критеріїв ми будемо виходити з системного розуміння професійної компетентності, з урахуванням її структурних та функціональних компонент, розуміння компетентності як стану, як процесу і як результату. Крім того, критерії охоплюють основні види професійної діяльності і відображувати динаміку вимірюваної якості. Кожний критерій характеризується конкретними показниками, на основі яких можна зробити висновок про рівень розвитку певного компонента професійної компетентності.

Нижче, описуються критерії та показники професійної компетентності майбутніх викладачів.

Мотиваційно-стимулювальний конструкт

Показники: уміння підтримувати й реалізовувати позитивні мотиви; потреба в самоосвіті та здійсненні навчання на основі формування вміння вчитися; уміння визначати пріоритети у виборі та постановці цілей; готовність до здійснення самоосвітньої діяльності на засадах компетентнісного підходу.

Опис рівнів:

Рівень навченості: неадекватна самооцінка, сформована ще до початку навчальної діяльності. Самооцінка сприяє формуванню рівня домагань, що виявляється у стійкій потребі в цілком певній позитивній оцінці; у виборі завдань певного рівня складності, наявність завищеної самооцінки сприяє неадекватності вибору завдання й реакції на розв'язання цього завдання.

Рівень умілості: Реалізація власних потреб, що сприяє підтриманню позитивних мотивів самоосвіти. Наявність усталеного інтересу, позитивне ставлення до формування вмінь

Рівень компетентності: Вміння студентів актуалізуватися, підтримувати й реалізовувати позитивні мотиви, що сприяє готовності до самоосвіти. Вміння студентів налаштовуватися на мету та само планування навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів; на само актуалізацію мотивації щодо здійснення інтеграції різноманітних форм пізнання.

Організаційно-структурний конструкт

Показники: виявлення психолого-педагогічних особливостей студентів (учнів); уміння структурувати програмний матеріал та його зміст; уміння узагальнення й упорядкування навчального матеріалу; уміння регламентувати й розподіляти час й обсяг навчальної роботи у процесі навчально-пізнавальної та самостійної роботи; визначення індивідуальних особливостей сприйняття, обробки та засвоєння матеріалу; уміння мотивовано обирати оптимальну навчальну стратегію з урахуванням комплексу факторів (часових, ресурсних, організаційно-технічних); уміння послідовно і наполегливо реалізовувати обрану стратегію.

Опис рівнів:

Рівень навченості: Використовуються неефективні для закладу вищої освіти способи, прийоми планування й систематизації діяльності, розподілу часу, за відсутністю інтересу – відхилення від плану. студент не замислюється над проблемою вибору оптимальної навчальної стратегії з урахуванням усіх факторів, як правило, діє навмання, ситуативно.

Рівень умілості: Діяльність планується й систематизується не завжди, в особливих випадках способи – адаптовані до тих, що використовуються в умовах вищого навчального закладу (їх використання забезпечує досягнення бажаного результату). Студент прагне свідомо обрати оптимальну стратегію навчальної діяльності, та йому не завжди вдається врахувати всі фактори.

Рівень компетентності: Врахування студентом усіх факторів й обставин, які можуть позитивно чи негативно впливати на процес самопланування. Планування й систематизація діяльності як складові самопрограмування: визначення загального обсягу самостійної роботи; виявлення послідовності виконання операцій і дій; орієнтування в умовах реалізації програми дій; передбачення результату

наступної дії; актуалізація своїх інформаційних можливостей; прийняття рішення щодо вибору засобів; вибір засобів для розв'язання цілі-задачі й досягнення цілі-результату; встановлення й розподіл регламенту часу на здійснення всієї діяльності та її окремих етапів; свідоме будування оптимальної стратегії навчальної діяльності з урахуванням часових, ресурсних, організаційно-технічних факторів, послідовна й наполеглива реалізація стратегій.

Когнітивно-діяльнісний конструкт

Показники: навчально-пізнавальна активність студента; уміння засвоєння знання під час застосування комплікативних форм, методів, прийомів і засобів навчальної діяльності; уміння узагальнювати досвід, використання ідей, які сприяють успішному навчанню; уміння самостійної освітньої діяльності; володіння прийомами засвоєння матеріалу, обробки й подальшого застосування; уміння використання засобів інформаційних і комунікаційних технологій; прояв вольових зусиль у прагненні до завершення навчально-пізнавальних дій.

Опис рівнів:

Рівень навченості: Глибоко не осмислюється ідея самоосвіти, не відчувається будь-яких утруднень щодо самостійного пошуку розв'язання проблем, відсутнє бажання самостійної перевірки істини, має недостатньо сформовані загально навчальні навички й уміння.

Рівень умілості: Сприймається позитивно, береться активна участь. Наявним є бажання й потреба в самоосвіті, здійснюється пошук необхідної літератури й умов. Утруднення щодо самостійного пошуку шляхів й здійснення перебудови прийомів під час їх переносу на розв'язання інших пізнавальних задач. Але здатен при наявності фрагментарної (часткової) допомоги (викладача, одногрупників) довести розв'язання складного завдання (навчально-пізнавальної ситуації) до кінця.

Рівень компетентності: Самостійний пошук принципів, напрямків, простіших систем розв'язання проблем, самостійні дії з переносу прийомів у тому вигляді, у якому вони були засвоєні, на розв'язання інших пізнавальних задач і самостійна перебудова засвоєних прийомів під час їх переносу. Постановка студентом й знаходження шляхів її розв'язання. Самостійна перевірка істини, визначення її достовірності через зіткнення з фактами, які їй суперечать. Використання засобів інформаційних і комунікаційних технологій, новітніх інформаційних технологій в контексті реалізації положень компетентнісного підходу.

Аналітико-корекційний конструкт

Показники: готовність до якісного аналізу та самоаналізу динаміки результативності навчальної діяльності; уміння здійснювати систематичний самоконтроль уміння самодіагностики і саморегулювання, спрямованих на корегування; усвідомлення власної значущості й особистого успіху в організації подальшої самостійної діяльності.

Опис рівнів:

Рівень навченості: Завищена самооцінка своїх можливостей і здібностей, необ'єктивне ставлення до результатів своєї діяльності. Пряма залежність саморегуляції від успішності навчання. Передбачається оцінка власної навчальної діяльності та досягнутих успіхів, але виникають труднощі щодо визначення основних недоліків й шляхів їх усунення. Проведення поверхневого аналізу, при цьому орієнтація на отримання високої оцінки.

Рівень умілості: Здатність продіагностувати й проаналізувати проблеми й труднощі здійснюваної діяльності; здатність здійснити «роботу над помилками»; схильність до усвідомлення цілей самоконтролю, що здійснюється, до аналізу організації своєї діяльності, до організації й контролю; схильність до аналізу, усвідомлення необхідності дій, спрямованих на корегування, проявляється не завжди, іноді має місце неадекватна самооцінка.

Рівень компетентності: Виконання дій, спрямованих на самодіагностику, саморегулювання, на коригування, конструювання відповідних процесів, усвідомлення власної значущості й особистого успіху в організації подальшої самоосвітньої діяльності; систематичний самоаналіз, самоконтроль, розуміння того, що й як слід робити задля успішного здійснення самоосвітньої навчальної діяльності; готовність до якісного аналізу та самоаналізу динаміки результативності навчання; здатність надання адекватної оцінки.

Результативно-рефлексивний конструкт

Показники: здатність усвідомлення результативності своєї діяльності і прагнення її вдосконалення; інформаційний пошук у навчанні для власної самоосвіти; адекватність самооцінки; уміння самоконтролю в навчанні; прагнення усвідомити свої особистісні якості й ефективно реалізувати їх в навчальній діяльності; наявність діагностичних, контрольних оцінних умінь; здатність організації власних прийомів самонавчання, підвищення кваліфікації.

Опис рівнів:

Рівень навченості: Намаганням здійснення аналізу діяльності й виокремлення проблем, що утруднюють досягнення бажаного результату, перешкоджає відсутність знань та досвіду в організації та здійсненні її основних етапів. Студент не повною мірою адекватно оцінює свої пізнавальні можливості й

якості, що сприяють ефективності навчальної діяльності, не достатньо застосовує навички самоконтролю у навчальній діяльності; не здатен скористатися засобами педагогічної підтримки.

Рівень умілості: Здатність виділити й оцінити проблему, рефлексивний аналіз якості результатів навчальної діяльності згідно норм, форм та методів виконаної діяльності, пошук ефективних шляхів вирішення проблеми. Студент цінує лише ті результати навчальної діяльності, які мають «вихід» на майбутню професійну сферу; усвідомлює, які саме його особистісні якості сприяють ефективності навчальної діяльності, володіє контрольно-оцінними вміннями; за допомогою ззовні виправляє помилки й переборює пізнавальні труднощі у процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Рівень компетентності: Здатність саморефлексії з метою фіксації результатів діяльності й підвищення у подальшому її ефективності, не лише обміркування наступної діяльності, а й вибудовування її реалістичної основи, яка безпосередньо є залежною від попередньої діяльності. Студент адекватно оцінює свої пізнавальні можливості та прагне до удосконалення тих якостей, які сприяють ефективності власної навчальної; повною мірою володіє контрольно-оцінними вміннями та навичками; здатен скористатися допомогою, засвоїти невідомі йому способи розв'язання пізнавального завдання, навчальної проблеми пізнавального характеру.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Представлені критерії, показники та рівні сформованості конструктів професійної компетентності викладачів створюють загально-педагогічний критеріально-оцінний апарат для проведення експериментального дослідження рівнів сформованості професійної компетентності викладачів.

Подальших досліджень потребують розробка інструментальних засобів для кількісного вимірювання показників професійної компетентності майбутніх викладачів.

Використані джерела

1. Дибкова Л. М. Професійна компетентність викладача ВНЗ при проведенні контрольних заходів [Електронний ресурс] / Л. М. Дибкова. – Режим доступу : <http://pandia.ru/text/79/488/6373.php>
2. Задорожная А. В. К вопросу о развитии межкультурной компетенции студентов вузов посредством / А. В. Задорожная // Материалы международной научно-практической конференции. – Пятигорск, 2002. – С. 155–158.
3. Козлова Н. В. Компетентностный подход в высшем образовании как стратегическая проблема / Н. В. Козлова, Н. И. Головатенко // Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 301. – С. 174–177.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.

Sherstiuk L. V.

CRITERION-ESTIMATING APPARATUS OF THE FUTURE TEACHER PROFESSIONAL COMPETENCE

The article deals with the allocation and description of criteria and indicators of formation of professional competence of future teachers.

First of all, we analyzed pedagogical and methodological sources and found a definition of teacher's professional competence to follow in our work. Here it is: the professional competence of the future teacher is the initial level of their professional development and the complex qualities of the teacher (professional-meaningful, integrative, knowledge, skills, pedagogical creativity, communicative orientation), which ensures the effective educational activity of students.

Secondly, we build the structure of teacher's professional competence taking into account the latest trends in teaching and learning. Thus, we offered five constructs of professional competence of the future teacher: motivation-stimulating, organization-structural, cognitive-activity, analytic-correctional, productive-reflexive.

Here are some really important indicators for future teachers: ability to support and realize positive motives; the need for self-education and the implementation of learning based on the formation of the ability to learn; the ability to determine the priorities in choosing and setting goals; defining psychological and pedagogical peculiarities of students; ability to structure the program material and its contents; ability to generalize learning material; ability to regulate and distribute learning time; defining individual learning styles of students; ability to choose the optimal learning strategy, taking into account a set of factors (time, resource, individual peculiarities); the ability to consistently and persistently implement the chosen strategy.

We selected criteria, indicators and described levels (level of training, skill level and competence level) for each construct.

Key words: *critereon-estimating apparatus, professional competence of the future teacher, motivation-stimulating construct, organization-structural construct, cognitive-activity construct, analytic-correctional construct, productive-reflexive construct.*

Стаття надійшла до редакції 07.12.2017 р.